

Соціально – педагогічна складова діяльності молодіжних громадських організацій

Дипломна робота з соціальної педагогіки
(освітньо-кваліфікаційний рівень
«Бакалавр»)

студентки 4 курсу 42 групи
галузі знань:

0101 Педагогічна освіта

напряму підготовки:

6.010106 Соціальна педагогіка

Мамінчук Оксани Василівни

Керівник:

доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної
педагогіки та педагогічної
майстерності

Лісова С. В.

Рецензент:

в. о. завідувача кафедри педагогіки
Криворізького педагогічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний
університет» доктор педагогічних наук,
професор

Т. О. Дороніна

Житомир – 2015 рік

Зміст	
Вступ	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МОЛОДІЖНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ МОЛОДІ	Ошибка! Закладка не определена.
1.1. Аналіз категоріально-понятійної бази дослідження	Ошибка! Закладка не определена.
1.2. Особливості становлення та діяльності молодіжних громадських об'єднань України	Ошибка! Закладка не определена.
1.3. Соціально-педагогічний компонент у діяльності національних молодіжних громадських організацій .	Ошибка! Закладка не определена.
Висновки до першого розділу	Ошибка! Закладка не определена.
Розділ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗМІСТУ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	Ошибка! Закладка не определена.
2.1. Програма емпіричного дослідження	Ошибка! Закладка не определена.
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження соціально-педагогічного змісту діяльності молодіжних громадських організацій	Ошибка! Закладка не определена.
2.3. Тренінгова програма «Громадська організація як інструмент соціально-педагогічної діяльності»	Ошибка! Закладка не определена.
2.4. Організація охорони праці в навчально-освітніх закладах	Ошибка! Закладка не определена.
Висновки до другого розділу	Ошибка! Закладка не определена.
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	6
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	12
ДОДАТКИ	Ошибка! Закладка не определена.

Вступ

Актуальність теми. Сучасний український молодіжний рух, що виник у кінці 80-х рр. XX століття й оформився в самостійне соціально-педагогічне явище у 90-х рр. минулого століття, стає все більш важливим і помітним інститутом соціалізації особистості. У 2005 р. в Україні функціонувало 125 всеукраїнських молодіжних об'єднань. На рівні регіонів та областей їх налічується понад 900. Проте цілісне розуміння ролі і суті молодіжного руху в соціально-педагогічному контексті залишається проблематичним, оскільки відсутнім є системний аналіз діяльності молодіжних об'єднань, їх соціалізаційної і виховної спрямованості.

Вихід українського молодіжного руху на принципово новий рівень розвитку, початок його оформлення в повноцінний інститут соціалізації та соціального виховання, потребує наукового обґрунтування і цілеспрямованих дій з боку як державних інституцій, так і вчених.

Відсутність у науковому базисі педагогіки конкретно-соціологічних даних і соціологічних концепцій стосовно ролі і значення діяльності молодіжних громадських організацій у загальному процесі соціалізації і виховання молодого покоління позбавляють теоретиків і практиків можливостей адекватного розуміння особливостей взаємозв'язку різноманітних аспектів і складових не тільки індивідуального розвитку молодої особи, але й системної цілісності впливу діяльності громадських молодіжних об'єднань, яка значною мірою спрямовує і стимулює цей розвиток.

Цілісне розуміння ролі і сутності молодіжного руху в соціально-педагогічному контексті за таких умов деформується, оскільки відсутнім є глибокий аналіз їхньої діяльності, її соціалізаційної і виховної спрямованості. Слід зазначити, що проблема досліджуваності національного молодіжного руху як інституту соціалізації і соціального

виховання особистості є актуальною на сьогоднішній день.

Розв'язання цих суперечностей потребує обґрунтування змісту діяльності молодіжних об'єднань, функцій і завдань національного молодіжного руху, його ролі в процесі соціалізації молоді.

Проблематика становлення і розвитку міжнародного молодіжного руху знайшла своє відображення в працях таких зарубіжних учених, як: К.Аллербек, В.Барбакова, М.Бессінджер, Н.Гросс, Т.Єгорова, Г.Купріянова, Г.Кройтц, В.Мансуров, Д.Нечаєв, Л.Розенмайєр, Р.Свиридон, Л. фон Фріденбург та інші.

Виховна діяльність молодіжних об'єднань України в історико-педагогічному аспекті представлена у дослідженнях І.Андрухів та С.Черкасової. Окремі аспекти виховної діяльності сучасних спілок молоді відображені в працях М.Баяновської, М.Окаринського, Н.Онищенко та Л.Ярової.

Молодіжний рух в Україні активно вивчається в історичному і політологічному аспектах (К.Балабанов, М.Головатий, В.Головенько, О.Корнієвський, Р.Пальчевський, В.Прилуцький, В.Окаринський, Б.Савчук, І.Шумський та ін.).

Охарактеризовані суперечності визначають актуальність теми наукової роботи **«Соціально-педагогічна складова діяльності молодіжних громадських організацій»**.

Мета дослідження – дослідити соціально-педагогічну складову у діяльності молодіжних громадських об'єднань.

Завдання дослідження:

1. Визначити основні поняття дослідження та розкрити їх сутність; дослідити основні тенденції становлення та розвитку національних молодіжних громадських організацій.
2. Проаналізувати соціально-педагогічний компонент у діяльності молодіжних громадських організацій України.

3. Провести емпіричне дослідження щодо визначення соціально-педагогічного змісту діяльності молодіжних громадських організацій.
4. Розробити програму тренінгу «Громадська організація як інструмент соціально-педагогічної діяльності» для майбутніх соціальних педагогів.

Об'єкт дослідження – діяльність молодіжних громадських організацій.

Предмет дослідження – молодіжні громадські об'єднання як агент соціалізації молоді.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань дослідження було використано аналіз наукових джерел, статистичні методи кількісної та якісної обробки отриманих результатів, контент-аналіз, глибинне інтерв'ю.

Експериментальна база дослідження: дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі молодіжних громадських організацій Житомирщини та інтернет-ресурсах.

Практичне значення дослідження: розроблено й обгрунтовано тренінгову програму для майбутніх соціальних педагогів «Громадська організація як інструмент соціально-педагогічної діяльності».

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Робота викладена на 61 сторінці друкованого тексту.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Визначивши основні поняття дослідження та дослідивши основні тенденції становлення та розвитку молодіжних громадських організацій, можна узагальнити, що нами було визначено та розкрито сутність наступних основних понять дослідження: «молодіжна громадська організація», «молодь», «соціалізація», «соціально-педагогічний зміст». Це дало можливість визначити спільне та відмінне у взаємозв'язку категорій і понять теми, що свідчить про різноманітність підходів до змістового розгляду, складність їх утворення.

Молодіжна громадська організація – це добровільне об'єднання молодих громадян, юридично зареєстроване і створене для досягнення визначених цілей та завдань, характеризуються спільними чи подібними інтересами своїх членів.

Молодіжні громадські організації (МГО) є агентами вторинної соціалізації особистості, оскільки їх діяльність сприяє розширенню особистісного досвіду, усвідомленню змісту професійної діяльності, формуванню соціальних цінностей і норм, засвоєнню соціальних ролей.

МГО пройшли тривалий культурний та історичний шлях від самодіяльних клубів за інтересами до найпотужніших у суспільстві утворень. Зараз ми можемо констатувати, що молодіжні рухи стали практичними засобами самореалізації багатьох молодих поколінь. Вони є засобами, що відкривають канали зв'язку, комунікації в середовищі одного покоління, виявляючи та репрезентуючи його інтереси перед суспільством в цілому. Початок 90-х років характеризується появою численних молодіжних організацій обумовлене зростання політичної активності молоді у цей період, хоча така активність була і є різноплановою, орієнтованою на великий спектр політичних, ідеологічних інтересів та уподобань.

До основних напрямів діяльності молодіжних громадських

організацій науковці відносять: підвищення громадської активності молоді та формування лідерських якостей; соціальний захист молоді які потребують допомоги; оздоровлення молоді, спортивно-туристична робота; екологічний захист довкілля.

У своїй роботі молодіжні громадські організації використовують інноваційні форми та методи діяльності, що сприяють кращому засвоєнню інформації. До них відносять тренінгові заняття, відеолекторії, волонтерські загони, флеш-моби, тощо.

До основних функцій молодіжних громадських організацій відносять: захисту прав людини; артикуляції та представництва інтересів громадян і суспільних груп; соціалізації та виховання громадян; громадянського контролю; саморозвитку спрямована на забезпечення вільного розвитку особи; солідаризації та інтеграції передбачає створення умов для усвідомлення кожним членом суспільства високої цінності об'єднаних (групових, колективних) зусиль і суспільної солідарності; формування суспільних норм і цінностей; соціально-політичної стабілізації суспільства.

Соціально-педагогічний компонент присутній у таких видах діяльності молодіжних громадських організацій як соціальна підтримка молоді, створення сприятливих умов для гармонійного розвитку особистості, задоволення потреб у добровільному виборі виду діяльності, не забороненому законодавством, активної участі у соціальній, творчій, культурній, спортивній та оздоровчій діяльності; консультування і надання соціальних послуг, соціально-медичної, психолого-педагогічної, правової, інформаційної та інших видів соціальної допомоги; здійснення соціально-профілактичної роботи щодо запобігання наслідкам негативних явищ та подолання таких наслідків; розроблення та здійснення реабілітаційних заходів щодо відновлення соціальних функцій, психологічного та фізичного стану молоді, які зазнали жорстокості, насильства, потрапили в

екстремальні ситуації; забезпечення дотримання соціальних стандартів і нормативів умов життєдіяльності, психологічного та фізичного стану молоді; сприяння розвитку та підтримки волонтерського руху, тощо.

2. Проаналізувавши соціально-педагогічний компонент у діяльності молодіжних громадських організацій України, нами було встановлено, що більшість науковців визначають початком сучасного організованого молодіжного руху середину 80-х рр. XX століття, оскільки хронологічна різниця у визначенні точки відліку в різних авторів визначається «міфологізацією» певної історичної події.

Періодизація Українського науково-дослідного інституту проблем молоді охоплює увесь період розвитку молодіжного руху в Україні і подає його в розгорнутій історичній ретроспективі:

- перший період, який тривав з часу появи молодіжних об'єднань і до кінця XIX ст. характеризується зародженням українського молодіжного руху;
- другий – з кінця XIX століття до середини 20-х років XX століття – становлення молодіжного руху України, який налічував з десятків молодіжних об'єднань, різноманітних за політичними та іншими уподобаннями;
- третій – з кінця 20-х до початку 80-х рр. XX століття – молодіжний рух цього періоду був представлений лише комсомольською та піонерською організаціями; частково традиції українського молодіжного руху розвивалися в українській діаспорі;
- четвертий – з середини 80-х і до сьогоднішнього дня – період відродження молодіжного руху України, його становлення як складного явища, різноманітного за політичними, структурними ознаками, формами роботи з молоддю.

За формами та особливостями функціонування науковці виділяють наступні групи молодіжних громадських організацій:

1. Організації «взаємодопомоги» – об'єднання людей за принципом спільної біди або проблеми.
2. Наявна чітко виражена соціальна спрямованість (добродійні фонди та організації, орієнтовані на вирішення гуманітарно-соціальних проблем).
3. Організації «клубного типу» – різноманітні групи самовдосконалення, клуби за інтересами.
4. Має «суспільно-охоронний» характер – захист навколишнього середовища в широкому сенсі, тобто діяльності з охорони не лише природи, але й культури, мови тощо.
5. Правозахисні організації, що здійснюють нагляд за діяльністю виконавчої влади.
6. «Інфраструктурні» громадські організації, місія – сприяння діяльності інших громадських об'єднань в найширшому сенсі.

Сучасні громадські організації орієнтуються на задоволення інтересів і потреб своїх активістів та представників цільової аудиторії, перетворення їх на активних суб'єктів соціовиховного процесу. З кожним роком збільшується кількість й урізноманітнюється зміст програм, які реалізують громадські дитячі та молодіжні організації; запроваджуються інноваційні форми і методи роботи молодіжному середовищах. У своїй діяльності громадські організації рідше використовують традиційні (семінари, лекції, конференції та ін.) форми та методи роботи, частіше – інноваційні (тренінги, квести, флеш-моби, соціально-інтерактивні вистави, вебінари, майстер-класи, школи неформальної освіти, майстерні та ін.), оскільки останні є більш цікавими для молоді та дозволяють активно долучати її до діяльності.

3. Провівши емпіричне дослідження щодо визначення соціально-педагогічного змісту діяльності молодіжних громадських організацій, можна узагальнити наступне. На початковому етапі дослідження було розроблено програму емпіричного дослідження, в межах якої

сформульовано гіпотезу та мету, визначено завдання, генеральну сукупність і вибірку, підібрано діагностичний інструментарій.

Результати контент-аналізу показали, що молодіжні громадські організації здійснюють неформальну освіту шляхом використання інноваційних форм та методів роботи (тренінги, відеоклуби, навчальні школи, інтерактивні групи самодопомоги та ін.). Надають такі соціальні послуги як освітньо-інформаційні (проведення навчальних заходів стосовно соціально-негативних явищ з метою формування навичок розпізнавання, виявлення, запобігання таких явищ), посередницькі (громадські організації виступають посередниками між державними / приватними структурами та своїми клієнтами), значно рідше – консультаційні (соціально-психологічне консультування клієнтів з використанням новітніх технологій). Просвітницько-інформаційна діяльність молодіжних громадських організацій виражається розробкою та розповсюдженням інформаційних брошур, буклетів, плакатів, листівок, наліпок. Такі матеріали поширюються офлайн волонтерами та онлайн активістами в соціальних мережах. Переважна більшість молодіжних громадських організацій залучають молодь у якості волонтерів та учасників навчальних курсів шляхом конкурсних відборів, за допомогою онлайн-анкет, які містять питання / пункти відповідно до специфіки організованого заходу.

Аналіз діяльності громадських організацій, які працюють з молоддю дозволяє виділити наступні напрямки діяльності об'єднань, що містять соціально-педагогічний зміст: розробка та публікація методичних матеріалів; розробка та видання інформаційних матеріалів (брошур, буклетів, плакатів, тощо); організація та проведення просвітницько-інформаційних заходів (тренінгів, інтерактивних лекцій, семінарів, тощо); співпраця з державними та недержавними структурами, міжнародними організаціями; розвиток соціальних ініціатив молоді; представлення

інтересів свої членів у різних структурах незалежно від форм власності; інформаційна та консультаційна діяльність; розробка та впровадження соціальних програм та інноваційних технологій роботи (центри, школи, конференції, «круглі столи», тощо); профілактика соціально негативних явищ, шляхом просвітницько-інформаційної діяльності; організація змістовного дозвілля молоді; розвиток мультикультурного суспільства, шляхом формування міжкультурної толерантності молоді.

Глибинне інтерв'ю, дало змогу виділити наступні компоненти соціально-педагогічного змісту молодіжних громадських організацій громадські організації, зі слів респондентів: здійснення соціально-інформаційних послуг (алгоритм дій, якщо особа опинилася у складній життєвій ситуації, про установи, куди можна звернутися в разі проблем, тощо); психологічних послуг (психологічна діагностика, консультації, психотерапія); соціально-педагогічних послуг (виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів особистості, просвітницька робота, мобілізації власних ресурсів для вирішення проблем надалі, допомога розв'язанні конфліктних, здійснення моніторингу захисту дитини від жорстокого поводження та насильства); соціально-економічних (допомога в пошуках додаткових ресурсів для реалізації соціальних ініціатив молоді).

Опитування молоді в соціальних мережах виявило низький рівень залученості молоді до діяльності молодіжних громадських організацій, це свідчить про низьку соціальну активність.

4. Розробивши програму тренінгу «Громадська організація як інструмент соціально-педагогічної діяльності» для майбутніх соціальних педагогів, ми можемо узагальнити наступне. В процесі проведення тренінгу «Громадська організація як інструмент соціально-педагогічної діяльності» розкривається суть громадської діяльності: причини, форми методи, наслідки; як працювати з різними цільовими аудиторіями використовуючи інноваційні форми та методи роботи.

Список використаних джерел:

1. Аніщенко А. Соціалізація юнацтва в умовах територіальної громади як складова громадянського виховання / А. Аніщенко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2007. – № 2. – С. 30-36.
2. Безпалько О.В. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді : дис. док. пед. наук: 13.00.05 / О. Безпалько – Луганськ, 2006. – 537 с.
3. Беличева С. А. Превентивная практика и социальная работа с детьми и семьями группы риска / С. А. Беличева // Профессиональная библиотека работника социальной службы. – 2001. – №2. – С.34 – 39.
4. Бендюков М. А. Что ты должен знать о выборе профессии и поиске работы / М. А. Бендюков, И. Л. Соломин. – СПб. : Изд-во «Речь», 2000. – 203 с.
5. Бочарова В. В. Профессиональная социальная работа: личностно ориентированный подход / В. В. Бочарова. – М. : Альфа-книга, 1999. – 202 с.
6. Волохов А. Вариативно-программный подход в деятельности детских общественных объединений /А. Волохов, И. Фришман // Воспитание школьников. – 2003. – № 3. – С. 56–64.
7. Галагузова М. А. Социальная педагогика: курс лекций / М. А. Галагузова. – М. : Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2000. – 416 с.
8. Геокешинг [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%>. – Назва з екрана.
9. Горностай П.П. Соціалізація як формування життєвих ролей особистості // Соціалізація особистості як проблема національної освіти. – Ч.2. – Ніжин, 1994. – С.19 - 22.
10. Дороніна Т. О. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської молоді : [монографія] / Тетяна Олексіївна

Дороніна ; НАПН, Інститут вищої освіти, КДПУ, МОНМС України. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 331 с.

11. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 р. // Закони України: Офіційне видання. – Т.16. - 1999.
12. Закон України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. // Закони України: Офіційне видання. – Т.3. - 1996.
13. Захарченко І. Форум-театр – нове слово у соціальній роботі / І. Захарченко // Вісник програм шкільних обмінів. – 2006. – №26. – С. 14-20.
14. Зверєва І. Д. Соціальна педагогіка: теорія і технології : [підручник] / І. Д. Зверєвої. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.
15. Капська А. Й. Актуальні проблеми соціально–педагогічної роботи (модульний курс дистанц. навчання) / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола. – К. : Академія, 2002. – 164 с.
16. Капська А. Й. Соціальна педагогіка [підручник] / за ред. А. Й. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с.
17. Кратінова В. О. Волонтерство як фактор особистісно-професійного розвитку майбутніх соціальних педагогів та працівників [Електронний ресурс] / Кратінова В. О., Ларіонова Н. Б., Песоцька О. П. – Режим доступу до ресурсу : <http://ccf.kiev.ua/docs/conference032006/11.html>.
18. Колесникова М.В. Педагогические исследования в области социальной активности личности // Вестник Томского государственного университета (общенаучный периодический журнал), — Томск, ТГУ, 2007.- № 298 — С. 176 — 178.
19. Лукашевич М. П. Соціальна робота в Україні : теоретико-методичні засади / М. П. Лукашевич, І. І. Мигович, І. М. Пінчук. – К. : «Академвидав», 2001. – 257 с.
20. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми та технології : [навч. метод. посібник.] / М. П. Лукашевич. – К.: ІЗМН, 1998. –112 с.

21. Любарська О. М. Основи соціалізації особистості : [навч. посібник] / О. М. Любарська. – Миколаїв : Іліон, 2008. – 212 с.
22. Мельничук І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій [монографія] / І. М. Мельничук. – Тернопіль : Економічна думка, 2010. – 326 с.
23. Мудрик А. В. Социальная педагогика : учеб. [для студ. пед. вузов] / А. В. Мудрик ; под ред. В. А. Сластенина. – [3-е изд., испр. и доп.]. – М. : Издательский центр „Академия”, 2000. – 200 с.
24. Підготовка волонтерів до соціальної роботи : навчально-методичний посібник / за ред. А.Й. Капської. – К. : Держсоцслужба, 2005. – 152 с.
25. Савченко С. В. Социализация студенческой молодёжи в условиях регионального образовательного пространства / С. В. Савченко. – Луганск : Альма Матер, 2003. – 406 с.
26. Поліщук Ю.Й. Моральне виховання в контексті соціально-педагогічної діяльності сучасних молодіжних об'єднань: Науково-методичний посібник. – Тернопіль: Тайп, 1999. – 114 с.
27. Поліщук Ю.Й. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні: Монографія. – Тернопіль: ТНПУ, 2005. – 432 с.
28. Поліщук Ю.Й. Сучасне молодіжне об'єднання як соціально-педагогічна система: Науково-методичний посібник. – Тернопіль: Тайп, 1999. – 115 с.
29. Сейко Н. А. Соціальна педагогіка : [методичний посібник] / Н. А. Сейко. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – 260 с.
30. Сергейчик С. И. Факторы гражданской социализации учащейся молодежи / С. Сергейчик // Социологические исследования. – 2002. № 5. – С. 107-111.

31. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / За заг. ред. І. Д. Зверєвої. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
32. Чернуха Н.М. Формування громадянськості учнівської молоді: інтеграція виховних соціальних впливів суспільства : монографія / Чернуха Н. М. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 360 с.
33. Холостова Е. И. Технология социальной работы / Е. И. Холостова. – М. : Инфра-М, 1998. – 314 с.
34. Шакурова М. В. Методика і технологія роботи соціального педагога: навч. посібник для студ. Вищ. Пед. Навч. Закладів / М. В. Шакурова. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 404 с.
35. Шамбарова И. И. Профориентационная работа в гимназии / И. И. Шамбарова // Воспитание школьников. – 2004. – № 5. – С. 47 – 52.
36. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. / В. М. Шахрай – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.
37. Шеляг Т. В. Современная семья и социальная работа / Т. В. Шеляг. – М. : Социально-технический институт, 1999. – 242 с.
38. Шептенко П. А. Методика и технология работы социального педагога : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под. ред. В. А. Сластенина. – М. : Академия, 2001. – 326 с.
39. Штефан Л. І. Зміст сучасної професійно-педагогічної підготовки соціальних педагогів у Україні / За редакцією І.Ф. Прокопенка, В. І. Лозової // Педагогіка та психологія : Збірник наукових праць. – Харків : ОВС, 2002. – Вип. 23. – 168с.
40. Штефан Л. М. Зміст сучасної професійно-педагогічної підготовки соціальних педагогів у Україні / За ред. І.Ф. Прокопенка // Педагогіка та психологія : Збірник наукових праць. – Харків : ОВС, 2002. – Вип. 23. – 168 с.

41. Athanasou A. James International Handbook of Career Guidance / J. Athanasou. – Sydney : Springer, 2008. – 741 p. – Режим доступу: <http://link.springer.com/book/10.1007/978-1-4020-6230-8/page/1>. – Назва з екрану.
42. Berns R. M. Child, Family, School, Community: Socialization and Support / Roberta M. Berns. – Boston: Cengage Learning. – 31 p. – Режим доступу : <http://www.cengagebrain.com.mx/content/9781133792451.pdf>. – Назва з екрану.
43. Brookhart Susan Educational Assessment of Students / S. Brookhart. – Richmond: Prentice Hall, 2007 – 548 p. – Режим доступу: <https://www.biblio.com/location=/review.php?work=36229148>. – Назва з екрана.
44. Concept for a White Paper on Tolerance [Електронний ресурс] / The European Council on Tolerance and Reconciliation (ECTR).— Режим доступу: <http://www.moshekanor.com/en/projects/ectr/docs/WPoT.pdf>.
45. Destremau B. Analysis and comparison of social protection systems in the school: Elements of typology and method / B. Destremau. – New York : IMPACT Network working paper. – Режим доступу : http://www.reseau-impact.org/IMG/pdf/4.Social_protection_Eng.pdf. – Назва з екрану.
46. Fagnano C. School, family, and community interaction: a view from the firing lines / Cheryl L. Fagnano. – New York: Westview Press, 1994. – 183 p. – Режим доступу : [http://www.abebooks.co.uk/servlet/FrameBase?content=/en/imagegallery/imagegallery.shtml?si=t%26images=\\$pictureurlpopup](http://www.abebooks.co.uk/servlet/FrameBase?content=/en/imagegallery/imagegallery.shtml?si=t%26images=$pictureurlpopup). – Назва з екрану.
47. Felice L. Psychosocial development and socialization / L. Felice. – Kent : Kent State University, 1994. – 180 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://scholar.princeton.edu/sites/default/files/talim/files/psychosoc_dev_soc.pdf. – Назва з екрану.
48. Hovey J. Psychosocial predictors of depression among students //

Psychological Reports. 2000. Vol. 86. P. 1237–1240 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ncfhp.org/pdf/leavinghome.pdf>. – Назва з екрану.

49. Johnson M. Handbook of Research on Multicultural Education / M. D. Johnson. – Jossey – Bass, 2003. – 120 p.
50. Linden Ronald H. Norms and nannies: the impact in college social system / Ronald Haly Linden. – Lanham : Rowman & Littlefield, 2002. – 404 p.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<https://rowman.com/isbn/0742516032>. – Назва з екрану.